

OSTALE KRIVIČNOPRAVNE NAUKE

<https://doi.org/10.7251/CEST1524376D>

UDK 323.15:349.6-053.6

REFERAT

РОМИ МАЛОЛЕТНИЦИ КАО ЖРТВЕ ЕКОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Сандра Докић

мастер, државни секретар у Министарству заштите животне средине у Влади Републике Србије

Сажетак: *Заштита животне средине је један свеобухватан процес који се најкраћ сагледава кроз спречавање или контролу загађења воде, ваздуха и земљишта. Животна средина се нарушава због прекомерне употребе природних ресурса и генерисања великих количина отпада који природа не може да акумулира већ се намеће потреба његове поновне употребе, рециклаже или спаљивања.*

Озбиљан проблем у овој области са којом се сусрећемо су специфичне активности малолетних лица која од најранијег узраста проводе време на несанитарним депонијама сакупљајући секундарне сировине, али и обављајући разна противправна чињења у виду крађе и нарушавања јавних добара са циљем прибављања материјала за којима на нелегалном тржишту постоји велика тражња као што су метали и бакарне жице. Малолетна лица, која у највећем броју случајева припадају етничкој групи Рома, на тај начин постају и сами жртве еколошког криминалитета јер се у дужем временском периоду излажу дејем раду у небезбедним и нехигијенским условима нарушавајући тако здравље и угрожавајући нормалан раст и развој. Решавање овог проблема захтева шире ангажовање друштва и мултидисциплинарни приступ јер је потребно наћи адекватну меру како би актери ових активности, нарочито малолетна лица, били стимулисани да на легалан начин обављају свој рад и остварују приходе истовремено не угрожавајући сопствено здравље, своје животе и да не загађују животну средину. Потребна је значајна промена свести код ромске популације код које за сада постоји веома изражено схватање да им легални послови који им обезбеђују редовне приходе а касније и пензију нису потребни јер имају убеђење да је неће ни доживети.

Кључне речи: *Заштита животне средине, еколошки криминалитет, секундарне сировине, несанитарне депоније, малолетна лица ромске популације*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Један од приоритетних задатака како сваке државе тако и међународне заједнице као целине је заштита животне средине. Кључни разлог посвећивања тако високог степена пажње како сваке државе тако и међународне заједнице као целине овој проблематици садржан је у чињеници да животна средина сваким даном постаје све уфоженија, односно у чињеници да уколико се незаустави такав један тренд он може довести под

знак питања и опстанак човечансва као целине¹. Обзиром на ово сасвим је оправдано што се такав степем пажње придаје управо заштити животне средине². Заштита животне средине је један свеобухватан процес који се најкраће речено сагледава кроз спречавање или контролу загађења воде, ваздуха и земљишта. Животна средина се нарушава због прекомерне употребе природних ресурса и генерисања великих количина отпада који природа не може да акумулира већ се намеће потреба његове поновне употребе, рециклаже или спаљивања.

Озбиљан проблем са којим се сустрећемо када је реч о заштити животне средине уопште па и на овим нашим просторима су и специфичне активности малолетних лица која од најранијег узраста проводе време на несанитарним депонијама сакупљајући секундарне сировине, али и обављајући разна противправна чињења у виду крађе и нарушавања јавних добара са циљем прибављања материјала за којима на нелегалном тржишту постоји велика тражња као што су метали и бакарне жице. Малолетна лица, која у највећем броју случајева припадају етничкој групи Рома, на тај начин постају и сами жртве еколошког криминалитета јер се у дужем временском периоду излажу дечјем раду у небезбедним и нехигијенским условима нарушавајући тако здравље и угрожавајући нормалан раст и развој. Решавање овог проблема захтева шире ангажовање друштва и мултидисциплинарни приступ јер је потребно наћи адекватну меру како би актери ових активности, нарочито малолетна лица, били стимулирани да на легалан начин обављају свој рад и остварују приходе истовремено не угрожавајући сопствено здравље, своје животе и да не загађују животну средину. Потребна је значајна промена свести код ромске популације код које за сада постоји веома изражено схватање да им легални послови који им обезбеђују редовне приходе а касније и пензију нису потребни јер имају убеђење да је неће ни доживети.

2. РОМИ МАЛОЛЕТНИЦИ КАО ЖРТВЕ ЕКОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Под еколошким криминалитетом подразумевамо различита врста деловања (чињења или нечињења) које имају за последицу загађење животне средине већег обима или на ширем подручју, чиме се доводи у опасност живот и здравље људи или узрокује уништење биљног или животињског света већих размера³. Последице ових понашања се не испољавају

¹ Алимпић, М., Екологија и казненоправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди - Норма и пракса Републике Србије), У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.,стр.,54.

² Вулетић, И., Еколошки криминалитет (Теоретски и практични аспект), У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.,стр.42.

³ Ћоровић, Е., Управљање отпадом и екологија, У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.,67.

непосредно према појединцу већ према животној средини која је објекат кривично правне заштите, док у дугом року праве последице загађења осећају појединци због нарушавања здравља. Заштита животне средине је један свеобухватан процес који се најкраћа сагледава кроз спречавање или контролу загађења воде, ваздуха и земљишта. Од средине 19. века, захваљујући веома израженом индустријском развоју, све више се суочавамо са различитим врстама загађења која, са ове временске дистанце, за последицу имају биоакumulацију, односно задржавање и накупљање токсичних супстанци у организму која могу да доведу до различитих обољења, нарушавања хормонског баланса или дисфункције органа. Због свега тога, потребно је направити баланс између економског раста и развоја, с једне стране и спречавање или контролу загађења, с друге стране, тако да ни један аспект нема превагу у односу на други.

Животна средина се нарушава и због прекомерне употребе природних ресурса и генерисања великих количина отпада који природа не може да акумулира већ се намеће потреба његове поновне употребе, рециклаже или спаљивања. На тај начин, не само што се штеде и чувају природни ресурси него се и смањује количина отпада која се одлаже на депоније (санитарне, несанитарне и дивље депоније).

У погледу управљања отпадом, као једним од најочљивијих проблема који запажамо и голим оком, потребно је имати системски приступ који за Републику Србију подразумева усклађивање са стандардима Европске уније у оквиру Поглавља 27. У овој области се планира регионално и организовано одлагање отпада на санитарним депонијама које треба да буду изграђене у складу са свим еколошким стандардима, као и повећање стопе рециклаже са циљем да се на санитарне депоније одлаже само онај отпад који се не може поново употребити, рециклирати или спалити. Све то претходно захтева одвајање (сепарацију) рециклабилног отпада који се даље користи као сировина у поступку рециклаже ради добијања нових производа. Упоредно са отварањем санитарних депонија ради се на постепеном затварању несанитарних депонија, којих има у готово свакој општини или граду а на којима се органозовано одлаже отпад више деценија. Поред тога, сусрећемо се и са великим бројем сметлишта, и до неколико хиљада, која се стварају спорадично на различитим локалитетима као последица немарног понашања појединаца и насумичног бацања отпада где убрзо настају дивље депоније којима се такође загађује животна средина. Управо у овој области, сусрећемо се са специфичним активностима малолетних лица која од најранијег узраста проводе време на несанитарним депонијама сакупљајући секундарне сировине, али и обављајући разна противправна чињења у виду крађе и нарушавања јавних добара са циљем прибављања материјала за којима на нелегалном тржишту постоји велика тражња као што су метали и бакарне жице. Малолетна лица, која у највећем броју случајева припадају етничкој групи Рома, на тај начин постају и сами жртве еколошког криминалитета јер се у дужем временском периоду излажу децјем раду у нехигијенским и

небезбедним условима нарушавајући тако здравље и угрожавајући нормалан раст и развој. Боравак малолетника на несанитарним депонијама ради прикупљања секундарних сировина се не сматра кажњивим понашањем у смислу кривично правног или прекршајног законодавства, па се чак може рећи да друштво такво понашање толерише, због веома израженог социјалног аспекта, а то је обезбеђивање минималних прихода за живот. Међутим, оваква понашања се морају сагледавати дубље уз анализирање далекосежних последице и због тога што се ради о дечјем раду и злоупотреби малолетника у активностима којима се директно нарушава њихово здравље. Сведоци смо ангажовања малолетних лица у сакупљању секундарних сировина на несанитарним депонијама и ван њих, најчешће са осталим члановима домаћинства. Ова чињеница намеће питање да ли та појава представља злоупотребу дечјег рада с обзиром да се ради о породичним активностима ради обезбеђивања минималних средстава за преживљавање.⁴

Дечји рад се не може у свим ситуацијама посматрати као експлоатација и злоупотреба детета, међутим јасна дистинкција између дозвољеног дечјег рада и злоупотребе дечјег рада јесте упрво узраст детета,⁵ његово здравствено стање, врста рада коју обавља, околности под којима се рад обавља, као и отежано или онемогућено образовање детета управо да би остало у том раду. Злоупотреба дечјег рада према Конвенцији Међународне организације рада број 182 о најгорим облицима дечијег рада (1999) коју је Република Србија ратификовала 2003. године, представља онај рад који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете и који утиче на школовање детета тако што: онемогућава дете да похађа школу; обавезује дете да напусти школу пре времена; принуђује дете да похађа школу под изузетно тешким условима, док се под изразом „најгори облици дечијег рада” подразумева рад који је, по својој природи или околностима у којима се обавља, вероватно штетан по здравље, безбедност или морал деце. Овде треба имати у виду да је опасан дечји рад онај који се обавља у опасним и штетним условима и који може резултирати смрћу детета или повредом, или обољењем (често трајним), као последицом лоших безбедносних и здравствених стандарда и пословних аранжмана.⁶ По овим дефиницијама је недвосмислено јасно да се малолетна лица у том сакупљачком ланцу злоупотребљавају, учествујући у прибављању сировина и на нелегалан начин истовремено угрожавајући своју личну безбедност и нарушавајући здравље.

Отпад који се у савременим условима живота све више генерише како због прекомерних потрошачких навика тако и због повећања животног

⁴ Шкулић, М., Уставноправна заштита животне средине, У: ``Екологија и право'', Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.,стр.16.

⁵ Вучковић, Б., Свест грађана и степен адекватности заштите животне средине , У: ``Екологија и право'', Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.,стр.37.

⁶ https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312327

стандарда, у новије време представља ресурс у све распрострањенијој рециклажној индустрији. До рециклабилног отпада у нормалним условима се долази преко разгранате и легално формирање сакупљачке мреже, али и преко неформалних сакупљача којих по проценама у Србији има око 40.000, међу којима има значајан број малолетника испод 14 година⁷.

Према једној спроведеној анкети, ради се о малолетницима који од свог најранијег узраста почињу да раде тај посао, не уписују се у основне школе или их веома рано напуштају и то виде као свој допринос у приходовању целокупног домаћинства у коме живе. Сакупљање секундарних сировина је неким домаћинствима примарни извор прихода, док је неким секундарни извор прихода поред социјалне помоћи која им је примарна и због које не желе да уђу у легалне токове рада како не би изгубили то право. Примећено је да се бављење овом активношћу преноси са генерације на генерацију и да неко ко се бави сакупљањем отпада често остаје у томе до краја живота.⁸

Према истраживању вишеструких показатеља за 2019. годину дечји рад је чешћи у насељима која нису градска, и међу децом старости 5–11 година. Када су у питању деца која живе у најсиромашнијим домаћинствима, мало је већа вероватноћа да ће бити укључена у дечији рад него деца која живе у домаћинствима из богатијих квинтила. Пет процената деце у ромским насељима у Србији и 3 процента деце у укупном становништву у Србији раде у опасним условима, где је изложеност прабини, испарењима и гасовима, екстремној хладноћи хладноћи, врућини и влази за по 1 процентни поен већи код деце из ромских насеља него остатка Србије.⁹

Као што је напоменуто, поред сакупљања секундарних сировина у коме су малолетна лица веома активна јесте крађа и паљење каблова како би се као ресурс добио бакар који има велику тржишну вредност, нарочито у поређењу са секундарним рециклабилним сировинама. Паљење каблова се најчешће врши од стране организованих сакупљачких група које овим путем издвајају бакар од пластике и стварају дивље депоније услед бацања некорисног отпада у близини неформалних насеља у којима живе и представљају здравствени ризик како за саме сакупљаче и њихово најближе окружење тако и за грађане који живе у окружењу локација на којима се спаљују каблови.¹⁰ Осим угљен диоксида и чађи, спаљивањем овојница од отпадних каблова емитују се канцерогени продукти сагоревања пластике диоксини, фурани, тешки метали

⁷ 2021 Анализа могућности за укључивање неформалних сакупљача, GREEN LOOP, Deutsche Gesellschaft für, Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

⁸ Анкета спроведена за потребе Министарства заштите животне средине и Пројекта „Програм чврстог отпада у Србији- план обнављања извора прихода.“ 2023. година.

⁹ MICS 6 Истраживање вишеструких показатеља за 2019. годину <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/istrazivanja/mics>

¹⁰ Реч је о универзалном проблему овог карактера (Види: Кондор-Лангер, М. Стање и кретање еколошког криминалитета у Републици Хрватској, Полиција и сигурност, бр.2/2021).

и хлориди. Из свега изнетог се може закључити да приликом заштите и унапређења животне средине, малолетна лица која и сама учествују у тим активностима представљају жртве због дечјег рада који обављају у небезбедним и нехигијенским условима, као и криминогеном поступању и проузроковању великих загађења којима су првенствено сами изложени. Овакви случајеви су веома тешки за откривање и поступање јер су починиоци најчешће припадници етничке групе Рома, међу којима је и не мали број малолетника. Решавање овог проблема захтева шире ангажовање друштва и мултидисциплинарни приступ јер је потребно наћи адекватну меру како би починиоци били стимулирани да на легалан начин обављају свој рад и остварују приходе истовремено не угрожавајући сопствено здравље, своје животе нити да загађују животну средину. Потребна је значајна промена свести код ромске популације код које за сада постоји веома изражено схватање да им легални послови који им обезбеђују редовне приходе а касније и пензију нису потребни јер имају убеђење да је неће ни доживети.

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Посматрано уопште свако живо биће је, у одређеном степену, или блаже реченом може бити жртва еколошког криминалитета. Ово пре свега обзиром на чињеницу да се животна средина нарушава и због прекомерне употребе природних ресурса и генерисања великих количина отпада који природа не може да акумулира. Но, и поред пуне- неспорне тачности овакве једне констатације ту је и чињеница да у случајевима када се у својству жртве ове као и било које друге криминалне активности јавља дете то има додатну тежину. Она је садржана у чињеници посебног биопсихичког стања ове популације. И поред чињенице да свако дете без обзира на своју националност, верску, етничку припадност и сваку другу особеност јесте -може да буде жртва еколошког криминалитета мора се признати да посебан проблем у овој области чине деца роми. Она су, више него било која друга категорија деце подложна виктимизацији и код ове врсте криминалних активности. Ово из разлога што не мали проценат ове популације од најранијег узраста проводи време на несанитарним депонијама сакупљајући секундарне сировине и на тај начин постају и сами жртве еколошког криминалитета јер се у дужем временском периоду излажу дечјем раду у небезбедним и нехигијенским условима нарушавајући тако здравље и угрожавајући нормалан раст и развој. Обзиром на све ово обавеза је државе да посвети посебну пажњу решавању овог проблема што мора се признати није лако. Решавање овог проблема захтева шире ангажовање друштва и мултидисциплинарни приступ јер је потребно наћи адекватну меру како би актери ових активности, нарочито малолетна лица, били стимулирани да на легалан начин обављају свој рад и остварују приходе истовремено не угрожавајући сопствено здравље, своје животе и да не загађују животну средину. Потребна је значајна промена свести код ромске популације код које за сада постоји веома изражено

схватање да им легални послови који им обезбеђују редовне приходе а касније и пензију нису потребни јер имају убеђење да је неће ни доживети. Уз то, ту је и чињеница коју такође треба узети у обзир у решавању овог проблема а то је да се боравак малолетника на несанитарним депонијама ради прикупљања секундарних сировина не сматра кажњивим понашањем у смислу кривично правног или прекршајног законодавства, а чак се може и рећи да друштво такво понашање толерише, због веома израженог социјалног аспекта, а то је обезбеђивање минималних прихода за живот. Због свега овог оваква понашања се морају сагледавати дубље уз анализирање далекосежних последице. Ово тим пре и због тога што се ради о децјем раду и злоупотреби малолетника у активностима којима се директно нарушава њихово здравље. Такође, сведоци смо ангажовања малолетних лица у сакупљању секундарних сировина на несанитарним депонијама и ван њих, најчешће са осталим-пунолетним члановима домаћинства. Ова чињеница намеће питање да ли та појава представља злоупотребу децјег рада с обзиром да се ради о породичним активностима ради обезбеђивања минималних средстава за преживљавање. Обзиром на све ово, посебна пажња, када је реч о овом аспекту предметне проблематике, мора бити посвећена промени свести код ромске популације уопште по оваквом приступу њиховим животним активностима.

Литература

- Алиmpiћ, М., Екологија и казненоправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди - Норма и пракса Републике Србије), У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.
- Анализа могућности за укључивање неформалних сакупљача, (2021). GREEN LOOP, Deutsche Gesellschaft für, Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- Анкета спроведена за потребе Министарства заштите животне средине и Пројекта „Програм чврстог отпада у Србији- план обнављања извора прихода.“ 2023. година.
- Бејатовић, С., Директива 2012/ 29 ЕУ и кривично законодавство Србије-степен усаглашености и мере за постизање захтеваног степена усаглашавања, Мисија ОЛЕБС-а у Србији, Београд, 2018., стр., 24.
- Вулетић, И., Еколошки криминалитет (Теоретски и практични аспект), У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.
- Вучковић, Б., Свест грађана и степен адекватности заштите животне средине, У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.
- Конвенцији Међународне организације рада број 182 о најгорим облицима децијег рада (1999) https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312327
- MICS 6 Истраживање вишеструких показатеља за 2019. годину <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/istrazivanje/mics>
- Ђоровић, Е., Управљање отпадом и екологија, У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.

Шкулић, М., Уставноправна заштита животне средине, У: ``Екологија и право``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Нови Сад, 2023.

ROMA MINORS AS VICTIMS OF ECOLOGICAL CRIMINALITY

Sandra Dokić

Master

Summary: *Environmental protection is a comprehensive process that can be seen briefly through the prevention or control of water, air and soil pollution. The environment is damaged due to the excessive use of natural resources and the generation of large amounts of waste that nature cannot accumulate, but the need for its reuse, recycling or incineration is imposed. A serious problem in this area that we are facing are the specific activities of minors who, from an early age, spend time in unsanitary landfills collecting secondary raw materials, but also committing various illegal acts in the form of theft and damage to public goods with the aim of obtaining materials for which there is an illegal market high demand such as metals and copper wires. Minors, who in the majority of cases belong to the Roma ethnic group, thus become victims of environmental crime because they are exposed to child labor in unsafe and unhygienic conditions for a long period of time, thus damaging their health and endangering normal growth and development. Solving this problem requires a wider involvement of society and a multidisciplinary approach because it is necessary to find an adequate measure so that the actors of these activities, especially minors, are stimulated to perform their work in a legal way and generate income at the same time without endangering their own health, their lives and not polluting environment. A significant change of consciousness is needed among the Roma population, who for now have a very strong understanding that they do not need legal jobs that provide them with regular income and later a pension because they are convinced that they will not even experience it.*

Keywords: *Environmental protection, environmental crime, secondary raw materials, unsanitary landfills, minors of the Roma population*